

„MADAGASKARO“ DŽIUNGLĖSE, ARBA PETRO CVIRKOS PĖDOMIS...

Dekonstrukcijos variantai: nuo Cvirkos iki...

Manau, kad šiandien vis aktualesnė literatūros kūrinių analizė platesniame kultūrologiniame ar istoriniame kontekste. Tokį aktualumą ypač išryškina Mariaus Ivaškevičiaus pjesė *Madagaskaras*, paskelbta 2004 metų lietuvių literatūros šedevru.

Madagaskaras kelia klausimą, kodėl tai, ką laikėme mūsų kultūros pamatais, kodėl pastangos išsiveržti iš „prarūgusios balos“ tampa dekonstrukcijos ir deheroizacijos objektu, kodėl antiidealizmas paskelbiamas vertingesnių už idealizmą, didžiosios idėjos paverčiamos pajuokos objektu...

Deheroizuotas *Madagaskaro* protagonistas Kazimieras Pokštas tapo vienu populiariausių šiuolaikinės lietuvių literatūros (ir teatro) personažų, kurį populiarumu galėtų aplenkti nebent kokia Džordana ar Yva. Personažas, kurio prototipas daugelį metų buvo įdomus pirmiausia mokslininkams – geografams, istorikams, politologams. Tasai prototipas – lietuvių geografijos tėvas ir oratorius, politikas ir geopolitikas, patriotas ir Europos vienytojas, katalikiškosios minties skeleidėjas ir ekumeninio judėjimo šalininkas... Bet Ivaškevičiaus veikalas – ne apie tai. Vietoj Pakšto matome Pokštą, jo satyrinį, šaržuotą atvaizdą. Būna pikty, būna ir draugiškų šaržų...

Pats pjesės pavadinimas nieko bendra neturi su istoriniu Kazio Pakšto asmeniu bei jo idėjomis. Lietuvos perkėlimo į Madagaskarą idėją puoselėjo rašytojas Vincas Pietaris, o ne Kazys Pakštas. Pakštas planinę lietuvių emigraciją siejo su kitais kraštais ir su kitomis istorinėmis sąlygomis. Be to, nuo Pietario jo projektas skiriasi ir tuo, kad tai buvo ne utopinis, kaip teigia Ivaškevičius ir jo liaupsintojai, o moksliniais argumentais pagrįstas sumanymas, turėjęs analogų XX a. pasaulio istorijoje. Tačiau pjesės autoriaus savivalė pavadinimu ir pagrindine idėja nesibaigia, aplink pagrindinį veikėją laisvai sukasi ir kiti pjesės veikėjai – Gerbutavičius, Steponas ir Stasys. Oskaras ir Salė, kurių prototipų ryšiai su istoriniu Pakštu buvo beveik nuliniai. Bendra tarp jų gal tik tai, kad visi jie buvo savotiški idealistai ir su savo idėjomis siekė tapti pasaulio piliečiais: vieni – Stasys ir Steponas – tiesė oro kelią per vandenyną, kiti – Salė – veržėsi į Rytus, o Pokštas degė mintimi sukurti antrąją Lietuvą. Visi, pasak autoriaus, norėjo „perkelti tai, kas dar niekad nebuvo perkelta“. Bet labiausiai visus suartina pjesės autorius, parodydamas juos kaip komiškus utopistus, kuriuos kažkokia nematoma jėga nuolat tampo tarp Kauno, Paryžiaus, Maskvos ir Madagaskaro ir verčia pasaulyje gyventi lyg kokiame košmare neturint aiškios vietos.

Kurdamas šiuos personažus, norom nenorom pjesės autorius atsiduria geokultūrinių ir geopolitinių temų sukūryje, paliečia kultūros esmę, jei turėsime galvoje, kad kultūra yra tam tikrų įsivaizdavimų ar idealų visuma.

K. Pakštą lietuvių literatūra karikatūrina ne pirmą kartą. Iki Ivaškevičiaus skaudžiausiai geografui įgėlė Petras Cvirka, 1944 metais JAV lietuvių laikraštyje *Laisvė* išspausdinęs pamfletą „Smetonos kiemo gaidys, arba Pakštas Kazys“, kuriame Pakštas buvo ciniškai išjuoktas dėl to, kad, užuot žavėjęsis rusų tauta, Lietuvai siūlo likimą susieti su Afrika. Cvirka Pakštą laikė neišmanėliu, kuris neįvertino broliškos rusų tautos nei prieš karą, nei karo metais, – būtent tada, kai profesorius rašė garsiąją „Baltoskandijos konfederaciją“. Ko tik nerasi Cvirkos feljetone: ir „Brolybės sėklos“ stiliumi išreikštos rusų tautos nostalgijos, ir fantasmagoriško tyčiojimosi iš Pakšto (mokslo gaidys Kazys Pakštas padeda stebuklingą kiaušini), ir neapykantos Lietuvos nepriklausomybei, ir net kosminių vizijų... Krinta į akis ne viena Ivaškevičiaus ir Cvirkos opusų stiliaus bei temų paralelė. Cvirkos feljetono protagonistas yra juokdarys, mėgsta fokusus,

juokus, pokštus. Cvirka atvirai šaiposi ne tik iš profesoriaus veiklos, bet ir iš pavardės: „Trankytis su geografinėmis ekskursijomis į Kongą ar Madagaskarą profesorius neturėjo jokio noro: ko gero, dar gali koks nors žmogėdra įsigeisti paragauti Pakšto smegenų arba orangutanas per pakštišką pakaušį pūkštelėti. Pakštas nutarė būti Smetonos universiteto juokdariu. Kodėl? Jei senovėje karalių rūmuose buvo laikomi juokdariai, jei kartais pigiais juokais galima paslėpti savo menkumą, kodėl nepabandyti?! Vieną kitą vykusį pokštą iškrėsi – bent populiarius būsi, o jei geografijos studentus mokysi, nieko gero nepeši!“ Vienas iš geopolitinių pokštų, Cvirkos galva, profesoriaus sumanymas Afrikoje įkurti antrąją Lietuvą. Atkreipkite dėmesį: *Madagaskaro* protagonistas yra Kazys Pokštas!

Neteigiui, kad Ivaškevičiui Cvirka tapo savotišku literatūriniu mokytoju. Vis dėlto Cvirka jau 1944 metais mums pateikia postmodernizmo ir „dekonstruktyvizmo“ pavyzdį, nors ir savaip „dekonstruodamas“ tautinį mitą: Cvirkos feljetone tiek daug „dekonstrukcijos“, kad kyla pagunda jį vadinti postmodernizmo pradininku...

Pakšto „atsarginės Lietuvos“ idėjai nebuvo „abejingas“ ir tarybinis *Literatūra ir menas*. 1959 m. balandžio 18 d. savaitraštyje pasirodė anoniminis pamfletas „Apie kelionę į dausas ir įtartiną profesoriaus ligą“, kurio herojus keliauja į Britų Hondūrą ir susitikęs su gubernatoriumi prisistato kaip būsimo lietuvių kolonijos prezidento Pakšto atstovas.

Akis bado ne tik Cvirkos ir Ivaškevičiaus, bet ir Cvirkos ir mūsų epochos paralelės. Cvirka buvo okupantų įrankis, šiandien pilna savanorių, kurie absoliutaus liberalizmo sąlygomis gali paskelbti karą visoms vertybėms ar tradicijoms, tapti ištisos epochos arbitrais, pagrindiniu vertybinių orientacijų šaltiniu laikydami bulvarinį skaitalą.

Šiandien, kai tautinio identiteto simbolis – dainų šventės – yra vadinamas atgyvenusia pompastika, kai tautinė muzika yra guite išguita iš radijo ir televizijos laidų, o šv. Kalėdas ir Naujuosius metus TV ekranas tautai siūlo pasitikti su vulgariai klykiančiomis „žvaigždėmis“, kai bulvarinis skaitalas kasdien plauna visuomenės smegenis, juokdariai gali tapti kiekvienas, neatitinkantis bulvariškumo kanono. Bulvarinis kanonas diktuojamas ir klasikais (R. Blaumanis Valstybiniame jaunimo teatre spraudžiamas į „Dviračio Šou“ rėmus – ak, koks skardus salėj juokas, kai atpažįstamas juokdarys, kuris kalba pusiau Blaumano, pusiau „Dviračio šou“ tekstu!).

Juokdariu tampa ir pagrindinis *Madagaskaro* veikėjas Pokštas, juokdariai yra ir kiti pjesės personažai. Visa, kas vyksta tarp Kauno ir Madagaskaro, tarp Niujorko ir Paryžiaus, tėra vulgarus pokštas, pasismaginimas, nevertas kokio nors prasmės ieškojimo.

PARALELĖS IR ANTIPARALELĖS

Skaitydamas Ivaškevičiaus *Madagaskarą*, prisiminiau latvių rašytojo Margerio Zarinio romaną *Netikras Faustas, arba papildyta ir pataisyta patiekalų knyga* (1973) ir Maros Zalytės scenos veikalą *Tobago!* (2001). M. Zarinio kūrinys šiandien laikomas latvių postmodernizmo pradžia. Zarinio ir Ivaškevičiaus kūrinius sieja įvairių stilių maišymas, tragiškumo ir komiško sandūra, vadinamasis dekonstrukcijos principas; abiejuose vaizduojama tarpukario epocha su jos kultinėmis asmenybėmis.

Vis dėlto meniniu požiūriu Zarinio ir Ivaškevičiaus opusai skiriasi: Ivaškevičius dirbtinai kuria mitus ir juos čia pat nuvainikuoja (Petro Cvirkos metodas), Zarinis, vaizduodamas Latvijos istoriją, pasitelkia universalų Fausto mitą ir sukuria daugiaplanį meninį audinį, kuris apgaubtas tankiu aliuzijų, asociacijų bei potekusių tinklu ir skiriasi nuo tendencingo, lėkšto Ivaškevičiaus bulvarinio diskurso. Zarinio tekstas, atkurdamas tarpukario Latvijos gyvenimą, nuolat byloja ir apie daugelio personažų universalumą bei archetipiškumą. Zarinis šiuo romanu tarsi sako: žiūrėkit, kiek archetipinių ar mitinių gijų mus sieja su pasauliu! Ivaškevičius *Madagaskare* vos ne kiekvienu sakiniu Lietuvą ir lietuvius atitveria nuo universalių dimensijų, lyg pabrėždamas: žiūrėkit, kokie mes, lietuviai, juokingi ir neverti rimto diskurso. Kolumbai,

odisėjai ir prometėjai – tai kitų tautų prerogatyva, mūsų idėjos ir mintys – tik pokštas. Neatsitiktinai tokiame kontekste Kazimieras Pokštas abejoja, ar lietuvis gali žaisti beisbolą.

Antra *Madagaskaro* antiparalelė – latvių dramaturgės Maros Zalytės tragiškas muzikinis vaidinimas *Tobago!*. Šios pjesės siužetas pagrįstas istoriniais XVII a. įvykiais. Net 150 metų Kuršo kunigaikštystė, valdoma hercogo Jokūbo, siekė kolonizuoti tolimą Tobago salą, kurioj ir dabar dar likę kuršiškų vietovardžių. Tobago M. Zalytės veikale kai kuriems kuršiečiams įkūnija ramybės ir taikos oazę, kur galima pasislėpti nuo Europą niokojančio Trisdešimties metų karo, tuo tarpu pagrindinis veikėjas Andrėjus Vytuolas visus agituoja nepasiduoti egzotiškoms iliuzijoms, nors pats prievarta išvežamas į Tobago salą. Taigi Pokštas nebuvo toks originalus savo kolonistinėmis vizijomis. M. Zalytė pjesėje vaizduoja ir istorines asmenybes (hercogą Jokūbą, hercogienę Luizą, Šarlotę bei kitus). Čia veikia kuršiečiai, indėnai, net Robinzonas Kruzas su Penktadieniu... Marga veikėjų plejada, prabylanti tiek literatūrine kalba, tiek ventinių tarpe, patenka į komiškas ir į tragiškas situacijas, kurios padeda suvokti svarbią tiesą: iš mažo Kuršo į Tobagą atvykusiems kolonistams pavojingi yra ne vietiniai indėnai, o pasaulio galingieji, kurie nuolat siekia praryti mažuosius; net ir egzotiškiausi rojus kampeliai tėvynės nepakeis, ir visada bus gyva nostalgija.

Tobago! – kaip ir *Madagaskaras* – patraukia egzotikos ir vietinio kolorito, svajonių ir realybės kontrastais, kuriuos išreiškia ne tik skirtingi veikėjai, bet ir skirtinga jų kalbinė raiška (liaudis kalba tarmiškai, valdovai – pabrėžtinai taisyklinga literatūrine kalba).

BULVARINIS POSTMODERNIZMAS IR POSTKOLONIALIZMAS

Postkolonializmui būdinga tai, kad nėra stabilumo nei politikoje, nei kultūroje, vertybės dažnai pakeičiamos pseudovertybėmis, didvyriu gali būti paskelbtas bet kuris, užsimojęs sunaikinti tai, kas neatitinka vienadieniais rūpesčiais gyvenančios masinio vartotojo sąmonės. Postkolonijinėse šalyse ne kartą pastebėta viena tendencija – noras pakeisti tautinį mentalitetą, išnaikinti nacionalinės kultūros archetipus, kurie neva trukdo pažangai. Prieš keletą metų Latvijoje viena viešųjų ryšių agentūra kaip kenksmingus ir likviduotinus paskelbė latvių literatūros archetipinius herojus – Lačplėšį, Sprydytį ir kitus. Ar ne į tokius naikinančius postkolonijinius monstrus, turinčius polinkį naikinti archetipinę ir istorinę atmintį, taiko ir Pokštas bei kiti Ivaškevičiaus herojai?

Madagaskare į mus prabyla ne Pokštas, o Pokštas, tiksliau – postkolonijinis Ivaškevičiaus mizantropijos produktas. Aišku, kad ne istorija rūpi pjesės autoriui, o jos nuolaužų rankiojimas ir dėliojimas pagal savo susikurtą bulvarinę schemą. Ne istorinis profesorius, o šiuolaikinės bulvarinės sąmonės sukurta marionetė, kurios kasdien reikalauja primityvioji (ir primityvėjanti) mūsų visuomenė, nepakenčiami intelektualinių pastangų bei vertybinio požiūrio į pasaulį ir istoriją. Tad *Madagaskaras* įdomus tuo, kad jame iškyla ne tarpukario, o šiandieninė Lietuva, skendinti bulvariniame šlamšte, kultūros griuvėsiuose. Marionetiniai personažai tarsi košmariškame sapne perfrazuoja Lietuvos idealistų mintis, atmiešdami jas postkolonijinės Lietuvos laikraštiniu žargonu.

Bulvarinė literatūra – kaip ir spauda – vadovaujasi taisykle: kuo primityviau, tuo geriau. Turinys yra pakeičiamas išoriniais efektais, dėmesys nukreipiamas į trečiaeilius dalykus, pasitelkiamas popstilius. *Madagaskaras* konstruojamas kaip bulvarinis vaidinimas, kuriame Ivaškevičiaus nulipdytų kaukių monologai bei dialogai gali tęstis iki begalybės kaip blogame sapne. Oskaras ir Pokštas, Dainius ir Gerbutavičius, Salė ir Helė – lyg pagal vieną trafaretą sukonstruotos lėlės, vograujančios tuo pačiu žargonu, stulbinančios tuo pačiu kvailumu (Pokštas: „Mūsų stuburus slegia įvairi ir gausinga istorinės bobijos neapvaidinta našta“; Helė: „Kreipkit į mus savo ausį, šitaip save apsaugosit nuo klatingai ir taikliai šaudančios bobijos“; Gerbutavičius: „Kad ir liūdnai konstatuoju: tautinis jūs organizmas dar nėra išauginęs dvasios anei širdies. Gyvybė jame palaikoma nuolatine cirkuliacija materijaliųjų šūdų“).

Ivaškevičius ne kartą parafrazuoja Pakšto tezes (tarkim, *vertikalinio* tautos augimo, Lietuvos atsigręžimo į jūrą ar atsarginės Lietuvos idėją), suteikdamas joms priešingą, antipakštišką pobūdį. Pokštas parafrazuoja K. Pakšto raginimą atsisukti į jūrą bei *vertikalinio* augimo idėją. Palyginkime. K. Pakštas rašė: „Kaimynų nepaprastai susiaurinta mūsų oikumenos erdvė neleidžia mums rimtai planuoti horizontalinio lietuvių išsiplėtimo, kuris turės būti pakeistas įvairiausių vertybių vertikaliniu ugdymu“. K. Pokštas iš *Madagaskaro* išvedžioja taip: „Tautą augint vertikaliai. Išrankiokim iš palovių užmestą lietuvybę. Išveskime naują gentkartę iš mūsų mišrių veislių. Išgaukim lietuvių kokybę, atsukime veidu į jūrą ir liepkim švietimo ministeriui rūpintis mūsų gynyba“.

Pokšto (ir Ivaškevičiaus) cinizmas parafrazuojant Pakštą apogėjų pasiekia *Madagaskaro* scenose. Štai fragmentas iš Pokšto monologo: „Suvienykim savo siekius ir jūrinius troškimus. Raskime, kuomi galime prisidengti mūs šiknas: jūsiškas – šokoladines, taipgi ir mūsų baltas. Plotą, kūno čia yra tuščio ir nenaudojamo, visą žmonėm apsisėję, savo pilietį kursime kuomi labiau vertikalinį.“

K. Pakštas buvo vienas garsiausių Lietuvos oratorių ir stilistų. Pokštas, kaip matome, prabyla vulgaria gatvės kalba. Tokia kalba prabyla ir kiti neva tarpukario herojai, su savo idėjomis sustatyti į vieną arlekinų gretą. K. Pakštas buvo įžvalgus geopolitikas, įvertintas ne vienoje pasaulio šalyje. Pokšto „geopolitika“ virsta šou, marionetine komedija, kuri verta minios juoko.

Salė Pokštą apkaltina už tai, kad jis myli ne atskirą žmogų, o tautą, pridurdama: „Aš ieškosiu kažko, kas virš žmonijos iškilęs įveikia net ir tautas“. „Liūdna, kuomet iš pramatymų Iieka tik pokštas pigus“, – konstatuoja Pokštui Gerbutavičius pjesės pabaigoje, šitaip išreiškdamas jo tautinių idealų žlugimą. Bet skaitytojui liūdna ir dėl kitko: literatūriniu herojumi virtęs daugiašakis mokslininkas, vadintas pasaulio piliečiu, per visą pjesę spraudžiamas į vieną – patrioto nevykėlio štapą.

Šiandieninėje kultūroje vis labiau ryškėja kultūrinės adaptacijos tendencija. Užuot skaitę romaną, vartotojai lekia žiūrėti spektaklio pagal kūrinį, ieško ne paties kūrimo (tarkime, „Fausto“), o jo adaptuoto leidimo. Kaip greito maitinimo restoranų paralelė sėkmingai klesti ir greito dvasinio maitinimo virtuvė. Greito maitinimo technologija pagrįstas ir *Madagaskaras*...

Bulvariniam kanonui būdingi keturi pagrindiniai elementai: fiziologizmo akceptavimas (daugiausia erotiniu pavidalu), šiek tiek geopolitikos, antipatriotiniai motyvai, truputis sportinių aistrų. Šiuo kanonu paremtas ir *Madagaskaras*.

KRITIKOS BALSAI

Pildami ditirambus Ivaškevičiaus ir Tumino spektakliui, literatūros ir teatro kritikai griebiasi istorijos ir, deja, ne kartą pademonstruoja savo istorinį analfabetizmą, griebiasi mitologinės interpretacijos, bet iš esmės analizuoja pseudomitus.

Štai Š. Trinkūnaitė, *Lietuvos ryte* liaupsindama *Madagaskaro* spektaklį, skaitytojus bando sugraudinti teiginiu, jog „į teatro sceną *Madagaskaras* išveda per kažkokią nelemtą istorijos klaidą kultine figūra netapusią tarpukario Lietuvos asmenybę – geografą ir keliautoją Kazį Pakštą, svajojusį planinės emigracijos būdu perkelti Lietuvą į geografiškai bei politiškai pietinio žemės pusrutulio teritorijas“. Istorijos klaida greičiau reikėtų laikyti tokius Trinkūnaitės teiginius, nes kas jau kas, bet Pakštas daugeliu atžvilgių (kaip oratorius, kaip originalus mokslininkas ir kaip asmenybė) buvo tapęs tokia kultine figūra, kad vienu metu buvo siūlomas ir kandidatu į Lietuvos prezidentus. Ramunė Balevičiūtė šiuo požiūriu dar „išradingesnė“: *Laisvalaikyje* Ivaškevičiui ji priskiria Pakšto „atradimą“, taip pat sielvartaudama, kad Pakštas – nelegendinė asmenybė. Toks nuopelnų priskyrimas dramaturgui yra panašus į dviračio išradimą ant XXI amžiaus slenksčio. Na, bet mūsų postkolonijinė sąmonė, per penkis dešimtmečius neturėjusi normalaus ryšio su laisvuju pasauliu, taip pat ir su Pakštu, išrasti gali daug ką. Minėtai autorei, besidžiaugiančiai netikėtais rakursais, kuriais parodomi žymiausi Lietuvos žmonės, didelį įspūdį

dar ir tai, kad „lietuvybė, *Madagaskaro* autorių išplėsta iš atgrasių oficialių standartų, pasirodo tokia įdomi ir intriguojanti, jog kalbėti apie ją pasidaro ne banalu iki pasidarygėjimo, o priešingai – be galo smagu“. Na, o *Kultūros barų* recenzijoje autorė dar sodriau papildo samprotavimus apie patriotizmą, teigdama: „Kokia nuobodi dažnai būna patriotinė meilė“.

Būtent K. Pakštas buvo tas, kuris daug nuveikė lietuvybę vaduodamas iš atgrasių standartų, tad neaišku, kokių būdu dar reikia ją vaduoti pasitelkiant Pakštą kaip prototipą Pokšto paveikslui! Suprantama, dehumanizuotai sąmonei, kasdien maitinamai adaptuotais feljetoniniais žiniasklaidos produktais bei pseudovertybėmis, solidus kalbėjimas apie lietuvybę yra nepakenčiamas kaip kiekvienas kitas rimtas diskursas.

Pasak *Madagaskaro* liaupsintojos R. Balevičiūtės, Ivaškevičiaus pjesė – „originaliai, autoironiškai intelektualiai pristatanti Lietuvą kaip fenomeną, mūsų pačių požiūrį į save ir pasaulį“. Atrodo, kad lietuvių dramaturgas bus išradęs naują inetelektualumo rūšį: paviršutiniškai cituodamas profesoriaus Pakšto žodžius ir prie jų prikergdamas tai, kas Pakštui buvo svetima, – žargonizmus, slengą, prasčiausią gatvės kalbą. Tad neaišku, kaip čia pasitelkiama autentiška XX a. pirmosios pusės kalba. Gal čia korektūros klaida, gal autorės norėta pasakyti – XXI a. pirmosios pusės kalba? Atkreipkime dėmesį į teiginį – pjesė intelektualiai pristato Lietuvą kaip fenomeną! Skaitant šį žodžių kratinį, susidaro įspūdis, kad ir Lietuva, kaip fenomenas, apskritai yra Ivaškevičiaus atradimas, mes visi iki šiol, neskaityę Ivaškevičiaus *Madagaskaro* ar nematę Tumino spektaklio, buvome kaip ir neišmanėliai, nežinojom, kas yra tas Pakštas, Darius su Girėnu ir dar keli iš prieškarinės plejados. Kuo tad Ivaškevičius ne Kolumbas?

R. Balevičiūtė, siekdama išvengti istorinio analfabetizmo, griebiasi metodo, šiandien plačiai paplitusio tarp studentų, – ji bando remtis kitų darbais, nenurodydama šaltinių. Minėta autorė, kalbėdama apie K. Pakštą, perpasakoja mano straipsnio „Šveicaro knyga apie lietuvių vizionierių“ fragmentą, taigi remiasi šaltiniu, kurio pagrindiniai teiginiai kertasi tiek su R. Balevičiūtės, tiek su Ivaškevičiaus požiūriais! Palyginkime mano ir Balevičiūtės citatas. Mano: „XX a. Lietuvos istorijoje sunku rasti kitą asmenybę, kuri būtų turėjusi tiek idėjų (kultūrinių, geopolitinių, visuomeninių), tiek drąsių projektų bei užmojų (...)“. R. Balevičiūtės mintis: „Visoje XX a. Lietuvos istorijoje turbūt nerastume kito tokio žmogaus, kuris būtų turėjęs tiek kultūrinių, geopolitinių bei visuomeninių idėjų ir tiek drąsių projektų bei užmojų“. Šią kompiliaciją R. Balevičiūtė bulvarinėje spaudoje pakartoja net du kartus: *Laisvalaikyje* 2004 m. sausio 29 d. ir 2004 m. rugsėjo 23 dieną. Kyla klausimas: nejaugi genialus Ivaškevičiaus veikalas kritikės neįkvepia originaliesiems apmąstymams ir tesukelia norą po kelis kartus perpasakoti svetimus teiginius, nieko bendra neturinčius su aptariamu veikalu? Beje, R. Balevičiūtė, kompiliuodama kitų citatas, ne vieniša: *Madagaskarą* pasaulio skaitytojui „pristatanti“ leidykla „Apostrofa“ remiasi irgi ta pačia kompiliacija, tik jau ne lietuvių, o anglų kalba. Dabar jau ne lietuvių, o pasaulio skaitytojui! Keista, kad, iškeliant Ivaškevičiaus genialumą, ramsčių ieškoma Pakšto tyrinėtojų veikaluose.

Kai kurie *Madagaskaro* vertintojai *Madagaskarą* skelbia mitų lobynu.

Nesuprantamas J. Sprindytės teiginys: „*Madagaskaras* yra tikras XX a. tautinių idėjų ir mitų lobynas: „veidu į jūrą“ (K. Pakštas), „veidu į debesis“ (S. Darius ir S. Girėnas), „veidu į meną ir estetizmą“ (J. A. Herbačiauskas), Rytų ir Vakarų sintezė (S. Šalkauskis), pranašiškos „televizionieriaus“ vizijos (O. Milašius), Vilniaus vadavimas, krepšiasvydis, kaip religija, ūkinė trumparegystė („tragedinis nepramatymas pajauti ariamą jautį“) ir t. t.“ Pirmiausia čia išvardintame lietuvių mitų ir idėjų lobyne nematau nė vieno mito, antra – nesuprantama, ką autorė laiko idėjomis. Pagaliau kaip galima laikyti idėjų ir mitų lobynu tai, kas paversta antiidėjomis ir antimitais? Man ši ditirambiška analitikės pastraipa primena ne lobyną, o kapinyną, kuriame suversti skirtingiausi mūsų kultūros idealai, kur triumfuoja antikultūra.

L. Jakonytė *Madagaskarą* linkusi laikyti naujos eros pradžia: „Ši knyga 2004-aisiais buvo viena

įdomiausių, galbūt jau laikytina jei ne lietuvių dramos riboženkliu, tai bent posūčio signalu. M. Ivaškevičius nebijo pasirinkti problemišku mūsų kultūros tarpsnių, tautos ir valstybės gyvenimo epizodų ir pajėgia gana originaliai juos perinterpretuoti literatūriniu tekstu, „užkabinti“ gilesnių dalykų ir tuo pat metu nenugrimzti į sunkiasvorę retoriką“. Remiantis L. Jakonytės teiginiais, galima pamanyti, kad nei J. A. Herbačiausko, nei K. Ostrausko, nei kitų lietuvių rašytojų dramatinė kūryba, kurioje buvo panaudoti panašūs meniniai principai, *Madagaskaro* fone nieko nereiškia. Pasirodo, kad mūsų kultūros tarpsnis, kuriame didžiųjų Lietuvos vyrų pastangos buvo vaisingiausios, yra problemiškas! Tai kuris tarpsnis neproblemiškas? Valsiūnienės ir Gudaičio-Guzevičiaus, Pakso ir paksininkų? Nedaug trūksta, kad didieji literatūrologijos autoritetai, įkvėpti madagaskarinės dramaturgijos, paskelbės, jog Lietuvoje ką tik išrastas dviratis ar atrasta Amerika...

Valdas Vasiliauskas, gėrėdamasis Ivaškevičiaus pjeze ir vertindamas ją kaip tautinių mitų – patriotinių, kairuoliškų, kultūrinių ir sportinių – sąvadą, įžvelgia ir „dekonstravimo“ požymių, sekimo Derrida pėdomis. Vasiliauskas, norėdamas pagrįsti teiginius, bandydamas parodyti, „kokio masto idėjos slypi Rimo Tumino ir Mariaus Ivaškevičiaus „Madagaskare“, atvirai remiasi pasauliniais autoritetais (ne taip, kaip Balevičiūtė, kompiliuojanti vietinį autorių), pirmiausia Ortega y Gassetu ir jo meno dehumanizavimo filosofija, prisimena Juozą Brazaitį.

Taigi – XX a. tautinių mitų sąvadas ir net lobynas. Tokio lietuvių literatūroje dar nebuvo. Pasirodo, tiek K. Pakšto geopolitinės idėjos, tiek O. Milašiaus istoriosofinės vizijos, tiek Dariaus ir Girėno skrydis ir daugelio kitų XX a. lietuvių veikėjų darbai yra tik efemerijos, kurios, kaip sako Vasiliauskas, gali sukelti griausmingą žiūrovų salės juoką! Vasiliauskas šią neomitologijos atmainą bando ramstyti įvairiomis citatomis, pirmiausia kviesdamas nedėti lygybės ženklo tarp autentiško istorinio asmens ir meninio jo pavidalo. Vis dėlto jis daug kalba ne tik apie pjesės veikėją Pokštą, bet ir apie istorinį Pakštą, o galiausiai rašinį užbaigia išvada, kuri tarsi užbraukia jo samprotavimus apie veikalo neomitologiskumą: „Rimo Tumino *Madagaskaras* – tikroviškas ir istoriškai autentiškas spektaklis apie idealistų Lietuvą, kokios niekada nebuvo“. Taigi vis dėlto, pasirodo, *Madagaskaras* istoriškai autentiškas: ta nuo pradžios iki galo išgalvota Pokšto istorija su Madagaskaru, tie su pasimėgavimu spjaudomi vulgarizmai, ta panieka savo kraštui ir idealizmui, tie dirbtinai lipdomi Pokšto ryšiai su Dariumi ir Girėnu ir taip toliau yra... *mūsų istorijos dalis!* Kas liūdniausia, jeigu remsimės Vasiliausku (ir Ivaškevičium): jeigu jūs Lietuvoje priklausėte idealistų tipui, tai jūs... *niekada ir nebuvo!* Gal atvirkščiai – kaip tik tų žmonių dėka Lietuva *buvo, yra ir bus?* Bet atrodo, kad Lietuvos amžinumas pjesės autoriui yra amžino blogio ekvivalentas. Nes kaip kitaip suprasti tokį Lietuvos vardo skiemonavimą ir komentavimą: „Lie“ – tai kuomet žmogus pradeda pratartį apie lietuį, bet užbaigti negali. „Tu“ – tai kuomet mes kreipiamės į draugą, taipgi į priešą bei į juodašiknius. „Va“ tai nustebęs šūksnius regintis senąjį svieta, kurs su nauju susimaišęs ateitį nužymės“.

Praėjus 15 metų nuo Kovo 11-osios, toks Lietuvos vardo skandavimas laikomas didžiuliu lietuvių meno laimėjimu, riboženkliu, „gilesnių dalykų užkabinimu“, lobynu. Kartu tai – mūsų požiūrio į juodąjį kontinentą vainikas. Beje, kiek Lietuvoj parašyta knygų apie Afriką? Kiek kūrinių, panašių į tuos, kuriuos parašė didieji pasaulio klasikai? To paties K. Pakšto kelionių knyga *Aplink Afriką* – vienintelė tokio pobūdžio knyga. Tai atsivėrimas Afrikai, jos tradicijoms, gamtai, žmonėms.

Šiandien mūsų kultūros pasididžiavimas – juodas paskvilis, su kuriuo stebinam Europą. Kodėl gi ne?

Juk tai lengva daryti su aktoriais, užaugintais tarybinių enciklopedijų, su žiūrovais, kurie ir baigę filologijos studijas, negirdėjo Zauerveino pavardės, o nacionalinis kostiumas tapo bulvarinės reklamos atributu...

Bulvarinės literatūros banga šiandien turi vieną neblogą priedangą, kuri vadinama postmodernizmu, kartais – postmodernizmo fenomenu. Šio fenomeno alfa ir omega – „daug kas galima“, kitaip tarus, –

šalin transcendenciją bei dvasingumą, aukščiau visko – ironiją bei sarkazmą, kaip didžiausio sąmoningumo vėliavą, po kuria klesti fiziologizmas bei paviršutiniškumas. Šie „meniniai principai“ giliai įsišakniję dabarties poezijoje ir prozoje, tad *Madagaskaras* – ne pavienis reiškiny, gal greičiau savotiškas vainikas.

Literatūra ir menas, 2005 m. birželio 17 d. Nr. 24 (3053), p. 3–4.